

Семенланы
Азрет с(кар)2
с 30

Кар. 1179-2

ЁМЮР

Семенланы Азрет

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМИО
ЧЕРКЕССК, 1979

С (карач.) 2

С 30

Коп. 1179

С $\frac{704503 - 58 - 79}{M 159(03) - 79}$ 79

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бёлюмю, 1979

ДЖЫРЫМ

Бичдим сени джюрегими кыллаарында
Джап джашаугъа хакъ тырмашхан джылларында
Билгенимча, мыйым бла эслеб сюзюм,
Эркелетиб, нөгөр этиб, эсге тиздим.

Урунууда туудурады ёсюм сени,
Халкъдан джыйыб, халкъгъа неме кесим сени,
Эс элекде эслеб элеб эсим сени,
Чыгъарады джараса деб элегени.

Иги аякъ кьой! Арбазымдан джолгъа чыгъа!
Джолукъгъа илай, айт сырынгы окъуучугъа.
Ийген эсем эслемайин кышхыр, кебек,
Ол эскертир, ол элетир болуб себеб!

ЛЕНИНИИ ТУУГЪАНЫ

Не бир джарыкъ, не бир джылыу
 Джокъ эд Джерде.
 Ол алаы Айдан, Кюнден
 Ала эди,
 Насыб — керн, тюзлюк — тѣбен,
 Зорлукъ тѣрде,
 Джашау хамаи алай бла
 Бара эди.
 Бирге кѣоша халкъны акъылыи,
 Кюнню кюнюн —
 Адамлагъа тенглик джашау
 Ачар ючюн,
 Зорлукъ отун сууу бла
 Джукълатырча,
 Зорлукъ сууун джели бла
 Къурутурча,

Зорлукъ джелни шууулдатмай
Тохтатырча,
Джерни тѣшюн кѣуанч бла
Джылытырча,
Дюлю-дуня кѣуралгъанлы,
Туугъасылы
Аллай кючню кюсей эди
Адам улу!

«Адам улу!» — алай деген
Урунган халкъ,
Кюрене эд, табалмай эд
Кесине джакъ.

Ол кѣзюуде джаратылыб
Кюнден кюннге,
Анасыны джюрегини
Тюз тюбюнде
Аллай бир кюч айный эди,
Есе эди,
Таша насыб терен кѣуанч
Эте эди.

Апрелде (андан бери
Джюз тогъуз джыл)
Ол туугъан эд Джер дунияны
Насыбына
Дженгиб тургъан артыкълыкъгъа
Сездирмей сыр,
Оюм этди насыб ючюн

Башы бла.
Бу джан кёкден тюшмеген эд,
Не «джандетден» —
Ким да билген Итил сууну
Тюз къатында
Бир сахарда туугъан эди,
Джер адетде —
Симбиреке дей эдиле
Аны атына.
Къууандыла! Кёб болдула
Кирген, чыкъган,
Владимир атадыла
Бу джанчыкыгъа.

* * *

Ким боллугъун билсе эди
Патчах аны,
Тилленгииччи алыр эди
Сабий джанын.
Патчах огъай, анасы да
Билмед аны
Ол боллугъун джарлы халкыны
Джарыкъ тангы,
Ол боллугъун джангылыкыны
Джан джылыуу,
Ол аллыгыш патчахлыкыны
Арт тылыуун.

Кюи джылынды, джаз да келди
Къыбыладан,
Ким да кёрдю Итил буздан
Бошланганын,
Алай а чырт эскермеди
Бир деб бир джан
Эркиликни джазы ол джыл
Башланганын.

ЛЕНИНИ САБИЙ ЭМДА ШКОЛ ДЖЫЛЛАРЫ

Тамам сукъланч джанчыкъ эди
Володя,
Кёрген адам къарамындан
Тоймай эди,
Джарыкъ сабий, уллу адамча,
Кесин тыя,
Соргъаныны тюзюн билмей
Къоймай эди.

«Бёрю атарны бёркюнден»... дегенча,
Бу улан
Эли эди, тири эди
Къалгъанладан,
Къачханланы эки атлатмай
Джете эди,
Къуугъанланы къуумаз кибики
Эте эди.

Беш джылында окъуй эди
Эджиклемей,
Тогъузунда кеси талпыб,
Огъай демей,
Кирген эди Симбирскде
Гимназиягъа,
Окъуй эди, алмай «бенден»
Тёбен багъа.

Фахмусуна сейирениб
Устазлары
Къууаниган да, зарланиган да
Эте элле,
Хар джыл сайын ол бир махтау
Къагъыт алыб
Кёче эди, джылла хаман
Ете элле.

Ол Пушкинни, Тургеневни,
Лермонтовну,
Толстойну, Салтыковну,
Некрасовну
Излеб, табыб, сюйюб, талпыб,
Эсин ийиб,
Джазгъаапларын окъуй эди
Сейирениб.

Ол революцион
Демократланы:

Герценни, Белинскийни —
Къалгъанланы
Иннетлерин энчи айырыб
Сюе эди,
Китабларын бек тикрал
Биле эди.

Уруб келген сычы сабий
Володя,
Окзугъанын, эшитенин
Бирге джыя,
Кёрюб болмай къралдагъы
Банчылыкъны,
Эсге тийдю патчахлыкъга
Къарнчылыкъны.

Бир кюн дерседе гимназияны
Директору:
«Ульянов, ёрге тур!» — деб,
Анга сорду:
«Ма бу джазгъан сочинениегде
Сиз
Къайсы унукъгъан классаны
Сёлешесиз?..»

Александр, юйдегини
Абаданы,
Университетде окзуй эди
«Айырмагъа»,
Хар несин да бек джаратыб

Хар ким аны,
Хар къайда да бере элле
Уллу багъа.

Владимир бу къарнашын
Айырылыб
Бек сие эд, джарата эд
Хар къылыгъын,
Не бир джууаб этмей эди
Къайырылыб,
Не уа джашырмай эд андан
Чырт бир джугъун.

Гитчеликде, бир тешиде
Ашасала,
«Мен тойдум!» — деб Саша къойса.
Аны марай,
«Мен да!» — дей эд, ол къаныгъын
Ары сала,
Тоймагъанлай, ашаргъа да
Кёзю къарай.

Туура алача алай сийген
Бир-бирлерин
Дуняда да болмаз эди
Бир юйдеги:
Ишленгенле, акъылыла,
Адебдиле,
Гитчеси да уллунг
Билмегени биле...

Владимир оналтыгъа
Толгъанында,
Аталары санау кюнюн
Тауусхан эд,
Юйдеги ёксюз, ана башсыз
Болгъанында,
Къууанч кёзюу бушуу бла
Ауушхан эд.

Джан нёгерин, баш иесин
Джерге салыб,
Джашлай къалгъан Марияны
Бушуу алыб:
Манга белгъан кимге болду? —
Деб тургъанлай,
Аны унутду, улуу джаны
Тутулгъанлай...

Джангы чакъгъан джан терекни
Джаз башында
Душман балта замансызлай
Иек аудурду?
Владимирни джандан суйген
Къарнашына
Асмакъгъа асыб, къара къаны
Ким джаудурду?..

Къыйналса да, бек суйсе да
Ана джашын,
Тёзюм табды, Итил суугъа
Атмад башын,
Ол эскерди ёксюзлерин,
Къалгъанларын,
Хомух болуб, къууандырмад
Къанлыларын.

Сабийле да суу къуйгъанча
Болгъан элле,
Хар къайсысы сабыр-сабыр,
Кесин тыя,
Джюреклери къанлы дертден
Толгъан элле,
Артыкъсыз да бек тюрленди
Володя.

Болгъаннга да, боллукъгъа да
Башы джетиб:
— Огъай! — деди Володя,
Сагъын этиб, —
— Тере атлалла, джангылдыла.
Анам, была.
Биз барлыкъбыз чыртда башла
Бир джол бла...

Айтхан кибиб тынч тюл эди,
Айхай, ол да,
Джап къоркъууда ишленник эд

Джангы джол да,
Къаджыкъмайын, алгъа салман
Банха джукъну,
Ол банлады джол инлеуде
Банчылыкъны.

Джангы джолну таб джер бла
Салыр ючюн,
Халкъ ол джолда абынмайын
Барыр ючюн,
Ишчи, элли эркинликни
Алыр ючюн,
Джерге, мюлкге не болуб
Къалыр ючюн.

Джан болса да Владимир,
Болуб билгич:
— Билимд, — деди, — аны керти
Баджарлыкъ кюч.
Ол бушуугъа кемиртмейини
Энди кесин,
Ол окъуугъа банха тюрлю
Бурду эсин.

* * *

Гимназия! Болгъанмыды,
Сен билгенли,
Айырма окъуб, билим алгъан
Нльич тенгли?

Джарлылада, не байлада,
Не бийледе, —
Арты аллы да сениге келген
Сабийледе?...

Гимназияны алтын медаль
Бла бошай,
Тенглеринден артыкъ билим
Билген эди,
Адамлашы арасында
Нюрча джашнай,
Къазан университетге
Бирген эди.

Университет сыйлаб алыб
Тёрге салды.
Ортадан таб джарым джыл да
Кетмегенлей,
Ильич анда джек кёрюноб,
Терк кысталды,
Не бир хата не бир кылыкъ
Этмегенлей.

— Огъай! Бир айыбы чыкъгъан
Болур эди,
Ансын алай кыстамайла
Къагъыб алыб,
Джукъ этмесе, кыстамай да,
Къалыр эди,
Кыстагъанла кыстадыла
Айыб сальб:

«Ол революция ишви
Джюрютед деб,
Иатчахлыкыгъа къаршичы затны
Юресте», — деб,
Терге санаб, эрши кёрюб
Тутхан элле,
Тюрмеге да ол себебден
Атхан элле.

Бир пристоп, Владимирни
Алыб бара,
Былай сорду, айыб эте,
Анга къараб:
«Сен, джаш адам, ий, не затха
Бунт этесе?
Ма бу тюрме къабыргъаны
Кёрмеймисе?..»

«Къабыргъады, алай а
Ичи чирикди,
Тюртгенлейиме, оюлауб
Кетерикди!..»
Андан банха джууаб этмей
Бу да тездю,
Бош студент болмагъанын
Ол да сездн.

Артыкылыкыгъа чыдаб неда
Аны кечиб
Болалмайын, къарнашчыгъы,

Юч эгечи
Мыдах-мыдах кюн ашыра
Дереле бла,
Тёртюсю да окъуй элле
«Бешле» бла.

Къан бла кирген джан бла чыкъмай
Кетмегенча,
Юйдегини иннетлерин
Билди анасы.
Кёзюнг чыкъса, къанынга ырыс
Эт дегенча,
Владимирин къайгысына
Кирди анасы.

Ульяновну къалгъан дуниядан
Айырыб.
Ссылкагъа, Кукушкино
Деген элге
Ийген элле, джарлы анасы
Бек къайгырыб
Джаза эди, бара эди
Хар бир джерге.

Ссылкада бир джыл туруб
Къайтханында,
— Университетге алыгъыз! — деб
Айтханында,
Чапырактдан ётмей къалыб
Аны сёзю,

— Алгъан огъай, биз кесибиз
Сизден безиб

Турабыз. Кет!.. Тас бол мында! —
Деген элле,
Душман келден сууукъ джууаб
Берген элле.
Салгъан элле аны, иннетин
Ачыкъ биле,
«Ишангысыз адамланы
Тизимине».

Ма, алай бла окъуу джолу
Чорт кесилиб
Къалгъанлыкъгъа, илму таба
Билди Ильич,
Арсар болмай, оюм этиб
Бек эе ийиб,
«Маркеизмни окъуу инге»
Кирди Ильич...

Маркеизм банха тюрлю эд
Башхаладан,
Бу зат эди банхалыгъы
Аны аладан:
Баны джетиб, оноу этиб
Джашау халгъа,
Мыйысында элеб, Марке
Билимлени

Джараулусун джыйгъан эди,
«Капиталгъа»,
Дженгиген эди Джерде болгъан
Алимлени.

Окъуду да Владимир
«Капиталны»,
Джанау бла салындырды,
Сюзюб халны.
Бек джаратыб,
Магъанасын
Эге алды.
Ишчилеге сингдирирге
Бичим салды.

ЛЕНИН ИУШЕНСК ЭЛДЕ

Эки ортадан бир джыл бла
Эки ай ётюб,
Бир сууукъ кюн онючюнчю
Февралда,
«Сейлкагъа джиберирге!» —
Деб сюд этиб.
Приговор окъудула
Анга залда.

* * *

Сибирь тюзле... Минусинскде
Иушенск эли, —

Былай болду энди Ильични
Адреси.

— Огъай да! — деб Николайны
Кенгди кёлю,
Чыгын чыкдан тайдырмады
Ильич кеси.

Владимир ёкюнмеди
Джазыууна..
Джангы джуртну эм джерине,
Эм суууна,
Адамына юйюрюне
Джашау этед,
Ол аныгъа, замап мычый,
Къыйын ётед.

«Кеси аманлы балталы» — деб,
Патчах бери
Кёб ийгенди игиледен
Игилени,
Владимир да аллайланы
Бирсенди,
Игилени игисини
Игисиди, —

Деб эл аны бирден
Эркелете эди,
Ол алагъа таша ёкюлюк
Эте эди.
Эмчек джашча болгъанд Ильични

Шушенск элге.
Балсыталла, чакъыралла
Кёрген-кёрген.

Къынгыр къараб оноучусу,
Байы, бийи,
Нек кёред деб миллет муну
Былай сыйлы,
Ачыулана, хыршылана,
Сейирсине
Турадыла, джукъ айтмайла
Чырг кесине.

Надежда да, аны бла
Иш баджарыб,
Патчахлыкъны къабханына
Тюшюб къалыб,
Башха джерде есылкадан
Келди бери,
Ильичге деб, Ильични джууукъ.
Негери...

Эл джукълайды, бир джукъудан
Къайта болур,
Эртде джатхан, сагъайыб, тюш
Айта болур.
Бир юйню уа терезеси
Джарыгъанлай,
Кече сайып, къыш да, джай да
Турад былай.

Бу жарыкны жарыгында
Жарыктыкны
Джилтинлерин кырай-кырай
Акылында.
Эркиликни, урунууда
Хар табыкны
Юлгюлерин джыя-джыя
Ахырында.

Ма, ол гитче терезеден кыараса
Алгъа
Кёз байлагъан кыарагыны
Ичи бла,
Улду дуния кёрюне эд
Саулай анга
Акылыны, сезимини
Кючю бла.

Ол дунияны юсюн кёрген
Бла бирге
Болганы да, боллукту да
Билиб ичи,
Ол болумгъа багъа берген
Бла бирге
Халкъланы азат этер ючюн,
Сызды бичим.

Табылады анга керек
Затны бары:
Юлдеринден, тенглеринден
Келед бери

Тюрлю-тюрлю журналлары,
Китаблары,
Письмолары, аны кибик
Газетлери.

Ол оруе социал-
демократланы
Оюм бла белгилейди
Муратларын.
Кёз кёрмесе, ийнанмазлай
Адам анга,
Отуздан кёб китаб джазды
Аз заманнга.

Бек керекли уллу затла
Къурашдырды,
Партиягъа программа
Джарашдырды.
«Россияда канитализмни
Айныуун» да
(Петербургну тюрмесинде
Бацлагъанын).
Андан къалгъанын да джазыб,
Тамам этиб,
Ол кёзюуде Шушенск элде
Бошагъанды.

«Россияда капитализмни
айныуу» уа

Туура андан аргысы эд
«Капиталны».
Ол кёзюуге тамам керек
Болуб тууа,
Джаугъа шохха да ачыкъ этди
Керти халны.

Владимир, къаты ишлерге
Билгенича,
Биле эди кёзюуюнде
Солургъа да,
Шуша сууда джууунургъа
Сюйгенича,
Сюе эди тауларында
Болургъа да.

Барындан да бек сюеди
Адамланы,
Ала бла накъырдасы,
Чамы келиб.
Эркелете ала муну,
Бу да аланы,
Сёлешеди, заманындан
Заман бёлюб.

Къыйын къышны сууукъ джазы
Джазгы кёкге
Джибермейин тыйгъан кибик
Кюнню кючюн,
Этда чыкъды къарычы къауум

Бетден бетге
Революцион ишни
Тыяр ючюп.

Тубанга ийиб башладыла
Адамланы, —
«Экономистле» дегенле
Быладыла.
«Политика кюреш
Буржуазияны
Кюрешиди», — деб къарышыб
Турадыла.

— Ишчилеге кереклиси, —
Дейле ала, —
Кёб ишлемей,
хакъларын толу
Табсала...
Владимир: «Огъай!» — деди
Эм былагъа
Айтханларын толу сюзюб,
Берди багъа.

Россиячы социал-
демократланы
Протести бла уруб,
Ол аланы
Ауузларын къабындырды.
Къымсыз этди.

Халкъ кертисиш ангыларча,
Тюз юретди.

— Энди, — деди, кесине кенгешиб,
Ильич, —
Чынг ал бурун этилирге
Керекли иш:
Революцион маркечы
Партияны
Къурамакълыкъ, болджал этмей,
Созмай аны...

Мишг тогъуз джюзюнчю джылыны
Январы
Владимирге къууанч хашар
Элтди ары:
— Бошса, алай а уллу шахарлада
Энди
Джашаргъа боллукъ тюлес, — деб
Буйрукъ келди!

КЪАНЫЛЫ ЫЙЫХ КЮИ

Емпор ёте, заман кете
Баргъан сайын
Бай байдан бай, джарлы уа
Джарлыдан джарлы,
Патчах халкъгъа зарауатлыкъ
Салгъан сайын,

Тик болады экисини
Аралары.

Буржуйла да, патчахлык да
Халкыгга кяринчы
Чыгъаралла зорлукъланы
Джангыларын,
Анча сайын Ленинчиле
Болуб башчы,
Ёдюрелле джарлыланы
Ангыларын.

Анча сайын ишанланы
Билиб кёлюн,
Анча сайын сезиб ишни
Джетер джерин,
Анча сайын ангылатыб
Турду Ленин:
— Къбады! — деб, — революцияг
Джели!

Ара шахар... Басынган халкы..
Кенг орамла..
«Къанлы ыйых кюп»... Мурдар патчах
Къан къобанла!..
Къан къобанла шоркъа болуб
Нек баралла?
Джарлы жанла мурдар къолдан
Нек къоралла?!

Бу зат бюгюн бирикдирди
Кёб факъырны.
Бу зат бюгюн къозгъалыуну
Терк чакъырды.
«Ёлюм не да бан бошлукъ!» — деб
Бары иичиле
Бир аууздан, кычырдыла
Питерчиле.

«Ёлюм не да бан бошлукъ!» — деб
Кюнден кюннге,
Шахарлагъа эм элге
Кенгден кенгиге
Джангы къуугъун эшитилди,
Терк джайылды.
Халкъ патчахны мурдарлыгъын
Энди айырды.

Тикден тенгиз тёгюлгенча,
Бу къозгъалыу
(Ачыкъ эте пролетарны
Таша кючюн)
Шуулдады. Къоркъуу салды.
Къобду къарыу
Къан къайгарыб, бош бошлукъчу
Алыр ючюн.

Муну былай боллугъун а
Ленин айтыб,
Партияны хазыр этиб
Сакъ сагъайтыб,

Тургъан эд да, төгюлсе да
Теигиз тикден,
Толкьунланы элтедиле
Большевикле!

Ильич энтда тын къралдан
Келмегенди,
Андан бери анасын да
Көрмегенди.
Келирге да къркьуулуду,
Бошамайды,
Ол кеси ючюн бир минут да
Джашамайды.

Джарлыла ючюнд джашауу да,
Иши да аны.
Ол ёкюлю Джерде болгъан
Джарлыланы.
Алай деген — Ленин халкьны
Джюрек кьаны,
Партиясы — кьан джюрютген
Тамырлары.

Халкь а халкьды, кьурай билсенг,
Кьураллыкь кюч.
Керек болса, тауну таугъа
Ураллыкь кюч.
Акьылны да, байлыкьны да
Тюб тамалы
Тёбенден да тюбде тургъан
Джашау халы.

Ленин атлы... Заман аты...
Джер шагъаты.
Халкъ пёгери... Тюзлюк джолу...
Билим кючю...
Аны барын бирикдириб,
Хаман къаты
Кюрешед ол, джангы дуния
Дженгер ючюю.

ЕМЮР

Ёмюр деген — ётюб баргъан
Бир кеме.
Ол кимни да миндиреди.
Анга минмей, кери къалмаз
Чырт бир джан,
Минген тюшер, тюшген минмес
Джангыдан.

Джалынчакъ джан болмаз ючюю
Сен анга,
Не этеринги соргъанлай тур
Заманига.
Заман айгхан буйрукъланы
Терк толтур!
Тюшеме деб къоркъмагъанлай,
Барыб тур!

ДЖЮРЕК

Туугъасылы джюрютеме,
Джюрек, сени,
Бир эринмей, бир эрикмей.
Сен да мени,

«Ох!» деб солуу алмагъанлай,
Не кыш, не джай
Эскергенлей, сынагъанлай,
Сыйлагъанлай,

Киринк къакъмай ма бюгюнше
Джетдиргенсе,
Санларыма айтханынгы
Этдиргенсе.

Джовъду мени мыдахлыгъым,
Не бушууум,
Сен да этесе иги мурат,
Иги къууум.

Къуллугъунгу толгураса.
Табмайма сёз,
Эитда эрикме, хамаи да бил,
Хамаи да сез!

Урунуугъа юлюш къона,
Кюн сайын ёс!
Учунуб тур!
Къайгъырыб тур! Табдырыб эс!

Сенсе мени джан тамырым,
Тутуругъум!
Джокъду юсюмде сеннге къонган
Мени джугъум.

Анам къуруб берген саугъа
Сагъатса сен!
Ишетиме ишиме да
Къанатса сен!

Таукел джюрю, артха чырта
Атлама сен!
Анам келиб тохтатхынчы,
Тохтама сен.

Алай а бил: бола эсенг
Халкъгъа керек,
Ата джуртунг: «Кий! — десе да. —
Отдан кӧлек»,

Толтур аны буйрукъларын,
Сыйла сӧзюн,
Ал джашаудан тюз ишетли
Терен сезим!

Алай деген: Джурт — тенгизди.
Джюрек — балыкъ,
Экиси да джашасынла
Емюр табыб.

Бирн амалтын бирн ёлюрге
Керек эсе,
Тенгиз ючюн джанын джойсуи,
Сора балыкъ!

Аманатынг мендед сени,
Иенг а — Джург.
Ол айтханын этиб турсакъ,
Къыйналмай чырт.

Экибиз да къууанч эте
Бирге-бирге,
Джанарыкъбыз кенг ёмюрге,
Шох юйюрге.

ДЖАНЫМДАИ ДА БАГЪАЛЫ

Акъл деген — табигъатны саугъасы,
Билим деген — акълланы хазнасы,
Умут деген — насыбланы джюгени,
Джанашу деген — джюрсклени сюйгени.
Джылы джайы кетиб, къачы джетгенча,
Джанлыкъ кетиб, къартлыкъ джетиб къалгъынчы,
Бир заманда къарт аккама этгенча,
Мурдар аджал татлы джанын алгъынчы,
Мени къастым: урунууну ийнакълай,
Терени тереча, тюзню тюзча кёрюрге.
Ёмюр бла алгъа веда тенг атлай,
Ата джуртха къыйшымы берирге.

Джашау сейирд, джан татлыды, аланы,
Не джашырыу, бек сюеме, кертиси.
Джашауумдан джанымдан да багъалы
Ата джуртум! Ана тилим — экиси.

ЗЫРАФ КЮНЮМ ОЗМАСЫН

Къаламымы къыйгъан сайын,
Къыйылыб,
Ингичкериб, ишге хазыр
Болады,
Къагъытыма джазгъан сайын,
Къыйыры
Къысхартыла, тауусула
Барады.

Кюнєм тийиб батхан сайын,
Емюрюм,
Къаламымча къысхаргъанын
Унутуб,
Елмей неда къарт болмайын,
Былайлай
Турлукъса деб, бегитеди
Умутум...

Тауусулса, тауусулеун
Къаламым,
Сынмасын, не керексизни
Джазмасын.

Етее, ётеюн, кетсе, кетейи
Заманым,
Ортасында зыраф кюном
Озмасын!

Ёмюр мени арбасындап
Атхан кюн
Джер бешикге бёлесе да
Миллетим,
Джашау кибик джашаб турлукъ
Халкъымы
Джюрегинде джюрюб туреун
Ишетим!

КЕЛИШЕЙИК

Бююн кюном — миниген атым,
Муратларым — джюгени.
Къызылу чаба тамбла таба,
Алыб барады мени.

Тамблам — манга тюбер насыб,
Танымагъан къонакъбай.
Аллына барама талпыб,
Андан ашхылыкъ сакълай.

Тюненем а тюшген атым, —
Кёзюм кёрмез энд аны.

Къалай сейирд кеси сартып
Къуралгъаны дунияны.

Кел, табигъат, келипейик!
Урунайым салыб бой.
Хар клономо тамбласына
Тюбей-гюбей турма къой!

АШЫКЪМАЙ КЕЛ

Чакътырылмай келиб къалгъан къартлыкъса сен,
Джанлыкъ сенсиз джанарыкъды, артыкъса сен.
Табигъатны ышангылы ключоусе сен.
Ауахтыны сюйген келечисесе сен.

Тийген кюнню нигирисе, джайны къачы,
Джокъду бир зат къутулаллыкъ сенден къачыб,
Тере айтад деб къаллыкъ болмаз, энта, кёлюнг,
Сенден аман, сенден хыгы — джангыз ёлюм.

Бир аманынг — келесенг, кете билмегенинг,
Экинчисен — хурмет эте билмегенинг.
Затны затын тозуратмай къоймагъанынг,
Къатылыгынг, джоругъунгдан таймагъанынг.

Алай эг деб, ким береди санга буйрукъ —
Чачны чыммакъ, белни муккур, бетни джыйрыкъ
Нек этесе, нек киресе сен арагъа,
Аны ючюн деб табамыса артыкъ багъа?

Нек атаса нюр кёзлени юслерине ау?
Нек этесе сакъ къулакъны дынг сангырау?
Нек эмесе эт джюрекде сыйлы къанны?
Нек кыйнайса туу санлада татлы джанны?

— Буйрукъ берген табигъатды! — деди къартлыкъ.—
Этген заты этилмейди чойресине,
Джокъду аны джоругъунда не кем, не артыкъ.
Ол джанайды замавланы биргесине.

Къартны акъылы, урунууда сынамлары
Билим бла бай этеди адамланы,
Сыйы бла олтурады ол төрүне,
Туудукълары татлыдан татлы кёрүне.

Джанла къартдан оюм ала, эркелете,
Бир юрене, бир юрете, хурмет эте,
Къартлы төрде — намыс мийик, джорукъ къаты,
Къартлы тыбыр — тыбырланы аламаты.

Чач эсе да, эе эсе да, сан эсе да,
Кёз эсе да, тиш эсе да, къан эсе да,
Не билсейим, тутулгъан зат, кийилген зат,
Амал джокъду, кёзюу келсе, азад, тозад.

Эскиден джангы, джангыдан эски тууа,
Къартны орнуна чагъадыла туудукълары,
Джокъду мында не гурушха, неда гууа,
Алайдыла табигъатны буйрукълары.

Къартлыкъ, сен къатышмай джашау болмай эсе,
Заман затын тюрлендирмей къоймай эсе,
Кел! — деб джарыкъ болалмайма... къалмасын кёл!
Келмей бир да болмай эсенг, ашыкъмай кел!

ЗАХРА

Ийнакълайды къартлыкъ мени
Эркететиб,
Джолатырыкъ тюлме мен да,
Кючюм джетиб,
Ашыкъмасын! Кёзюу келсе,
Барыб кесим
Чакъырлыкъма... Андан сора,
Хайда, келсин!

Нек киреди хар заманда
Сормай, сынаб,
Кёзюм бла кёргеними
Арасына?
Ол, бугъунчакъ ойнай тизгин
Тишлеримде,
Джарсытады эте тургъан
Ишлерими.

Аны бла кёзлерими
Ортасына
Мыялала салдыргъанма
Мен табсыныб.

Од себеден агалмайын
Кёлеккесин,
Бюсюрсуюз кёзден кери
Кетди кеси.

Тиилеримден кыстайлмай,
Хорлаб аны,
Мен кесиме джакъгъа табдым
Захраны.
Къарглыкъ къоркъду аны чыммакъ
Кыйимненден,
Сауутундаи, ынапындаи,
Билиминден.

Кёб кюрендик. Захра да,
Тере да, тюз да, —
Биз хорладыкъ!.. Эзеу болуб
Экибиз да...
Сау бол, Захра! Энди табды
Джаным тынгы.
Унутмазма не кесинги,
Не атынгы.

ЭКИ ЭГЕЧ ДА КЕТМЕЙДИЛЕ АНЫ ЭСИНДЕН

Бир ариу кыыз, келини да
Биргесине,
Аллай сагъын келмей аны
Бир да эсине,

Кетиб бара, ызларындан
Биреу джетиб,
Бек джаратыб, кызгъа тамам
Эси кетиб:

«Еллюк эсем, сени амалтын
Еллюкме мен,
Къаллыкъ эсем, сени табсам,
Къаллыкъма мен,
Элтир суугъа бан джарандыр! —
Дерикме мен,
Сени, суйсенг суймесенг да,
Алыкъма мен!» —

Дегенинде, былай сорду
Къыз да джанха:
«Не затымы джаратаса
Бандан банха?»
«Джаратханым — сеиден ариу
Джокъду бир джап.
Ол себебден бек суюме,
Сёзюме ийнан!» —

«Ариулугъум ючиси суюс
Эсенг мени,
Насыбынгы кем этмейим
Мен да сени:
Кичи эгечим келе турад
Ызыбыздан.

Ол ариуду элибизде
Болгъан кыздан.

Тамада мен болгъанлыкъга,
Тилениген ол.
Мен айтханы кишиге айтма,
Ызындан бол!
Аны кёрсенг, табынныкъса
Суратына!
Аны табсанг, джетериксе
Муратынга!»

«Сау бол, сора!» — дей, «кюеулюк»
Къайтды артха.
Джууукълашыб, джетиб келед
Бир къарантха.
Келди!.. Келсе, аллай келсин:
Бир къарт къатын..
Джан былайда салпыланды
Кеси сартын.

Эрнин къабыб, эки кёзюн
Чыракъ нийиб,
Алдайма деб алдатханы
Ачыу тийиб,
Сиреледи, айыб этиб
Ол кесине,
Эки «эгеч» да кетмейдиле
Аны эсинден!..

КЪАЙГЪЫБЕК

Къайгыбек да, къайгысы да
Бирге-бирге
Кегиб бара къайры эсе да
Бир тере джары.
Тау джайлыкъда къарт къойчуу
Нёгерине
Джолукъдула эгиси да
Бара-барыб:

«Нек кютмейди ол джууугъун
Кёзююме?
Элде кёрдюм: айланады
Ичиб-тартыб,
Атанга да, ананга да,
Кесинге да
Сёлене эд, ыйлыкъдырыб,
Аман айтыб», —

Деб джолоучу, къурандырыб
Етюрюкню,
Къабындырды джанн адамны
Бащдан башха.
Ол ишгирни кечесинде
Асхай-асхай
Элде айланган чыгыб келди
Къойчу къониха.

Келгенликге, кьайгырмайын
Анга киши,
Терен батды Кьайгыбекни .
Кьайгысына,
Гьыр-мыр болуб орталары
Экисини,
Стауатда тауг атдырды
Ол, ахсына...

Кюн бузулуб, джанлы кьаты,
Чарпырлай мал,
Кьартны аягы иджитеди,
Ауурду хал:
Джаш кетгенди кьайтмазгьа деб
Энди кьонха.
Айланады, ашырады
Кюнюн бошха.

II

Сабырбек да, сабырлыгьы
Биргесине,
Акьыл байлыкь шорюн тегьюб
Аны юсюне,
Кетиб бара, кьайры эсе да
Бек учунуб,
Эшитилди хахай-тууай,
Бир кьычырыкь...

«Бир да ажымсыз, кьой сюрюуге
Джаплы чабды!» —
Деб, Сабырбек таууш таба
Башын атды.
Ол джетерге, туталмайын
Бирин бирин,
Ташайдыла, бёрю кьачыб,
Итле сюрюуб.

Сюрюучюге саламлана,
Сорду Сабыр:
«Кесинг джангыз нек кютесе,
Кьайдад Амыр?»
Бу соруугъа джууаб бермей,
Мурукку этиб,
Кьарт кьойчуну тюрлю-тюрлю
Болду бети.

Сора Сабыр: «Нек тюрлендинн ?» —
Дегенинде,
Ол тарыкьды юйге кетген
Негеринден..
«Шахым, джанчыкь бюгон меннге
Тюбегенди;
Тере болганма, бу джол кечсин
Кьарт!» — дегенди.—

Деб Сабырбек осмакълды,
Анга кьарай,

Сюрюючю да айтды, кесин
Терге санай:
«Ортабызгъа тил киргенин
Сезалмайын,
Керексизге дауур этдим,
Тёзалмайын».

Сабырбекни сабырлыгъы
Биргесине,
Джангылгъааны джарашдыруу
Аны эсинде,
Джашны табыб: «Энди хапар
Алайд, — деди, —
Шахым кесин тамам терге
Санайд! — деди.—

Ол джаш эди, не боллукъ эд
Тёзсем анга,
Тере болгъанма, кечсин! — дейди
Шахым санга.
Мени сартыи, анга да айыб,
Санга да айыб.
Айланмагъыз кесек затны
Кёбге джайыб».

Джаш, тыгъылыб, сёлешмей да
Бираз туруб,
Былай деди, бир джанына
Башыи буруб:

«Къайгыбекни къайгысына
Джанганма мен,
Мен да терсме, къартдан айыб
Алгъанма мен»...

III

Кёк да чууакъ, джер да джашнай,
Кюн да тийиб,
Къайгыбек да къайгы бёркюн
Джанбаш кийиб:
«Кёб болесун!» — деб ол сюрюуге
Келгенинде,
Къойчулаи шох болумда
Кёргенинде,
Къан дыгалае этди, къарны
Къаты буруб.
Туракъламай кетди сора
Атын уруб.

* * *

Къой, Къайгыбек! Къой къайгыныгы,
Тюшюн!.. Тюшюн!..
Чюйресине тутуу бла
Бармаз ишинг.
Балдраджюз да тыялмайды
Джазы аллын,
Кёрмеймиес, кнши джокъду
Сени джанлы?

МУРАТЫНА ДЖЕТЕ БОЛУР

Джауса, булут муратына
Джете болур.
Джауалмаса, кёб гурунха
Эте болур.

Кёлкълдысы кюннге неда
Джелге болур,
Хатасы да, хайыры да
Джерге болур,

Эмчек берсе, ана тынгы
Таба болур,
Бералмаса, ичин сагъын
Ала болур.

Къайгъы тюрю сылтауланы
Арасында,
Къайгъысы да, тынгысы да
Баласында.

Кёзююнде булутладан
Джауум агъа,
Кюн таякъла джылытханлай,
Джарытханлай —

Хар заманда ана джюрек
Тынгы таба,
Ёсюн джуртум, тюз ишетиш
Танытханлай.

АДАМЛЫКЪ

Риммагъа.

Нызыны кёклогю
Кетмей аны юсюнде
Къалай тура эсе
Хаман биргесине,
Турсуи адамны да
Адамлыгъы алай:
Кесине да джарай,
Халкъына да джарай.

АТЛАННГАН АЯКЪ

(Малкъар театры артистлерин
Къарачайдап ашыра туруб...)

Атабыз Таулу, анабыз Тауджан.
Сейир джургланы нарт иелери!
Кюч, къарыу ала тёлюле аладан,
Джашаб келебиз бюгюннге дери.

Аты эки болуб айтылгъанлыкъгъа,
Къарачай бла Малкъарны халкъы
Къачан да бир эд, бюгюн да бирди:
Адети, тили, урунуу шарты.

«Къарачай!» Малкъар!» — дерге тартына,
«Сиз!» «Биз!» — дерге да джегмейди бетим.

Мени разымы сора эсегиз:
Малкъар да кесим, кесим да кесим

Отубуз энчи джанганлыгына,
Джылыуу да бир, джарыгы да бир.
Ууакъ отладан шынкъартла джакъгыан
Джанасын бизни Леничи ёмюр!

Къалай татлы эд сизни бла туруу,
Базны джуханча шекерни ызындан,
Къалай къыйын эд сизден айырылыу,
Эмчекни юзгенча сабийни ауузундан!

Емюрлюк нёгер этерем сизге
Къууанч кюнлени, битимли джайны.
Билим байлыкны хоншулугъундан
Эитда унутмагыз сиз Къарачайны!

Ары барсагыз, салам айтыгыз
Ашыгъа, талный къайсынг да мынга:
Таулу кызлагъа! Таулу джанлагъа!
Башдан башха уа — бизни Къайсынга!

ОТ ХОНШУЛА

Оджагъым къабынса,
Менден алгыни кёрген,
Терк джетиб, джукълатыб:
«Былай-былай!» — деген;

Малым тюзде кялса,
Къошулуб излеген,
Терсими терсепниб,
Тюзюме тюз деген;

Мени суйсе аман,
Суйсе да иги этерик,
Суйсе, кыйнаб, суйсе.
Кёлюме джетерик:

Къан къатырмагъанлай,
Сютюбюз къошулгъан,
Бир юйню ичи кибик
Джашагъан хоншула;

Епкючюбюз — ёнкюч,
Хатерибиз — хатер,
Не затынг болса да —
Хоншунг алгъын джетер!

Кесинг иги болсанг,
Хоншунг санга юйлю.
Хоншунг иги болса,
Къызынг, джашынг сыйлы.

Хоншунг иги болса,
Джандан юлюш этер,
Хоншунг иги болса,
Емюр зауукъ ётер.

Узакъда джашагъан
Тенгим эм джууугъум,
Бир къууанчым болса
Неда бир бушууум,

Келселе къууанчда
Ынарыб, къууаныб,
Неда бушууума
Иджилиб, къыйналыб,

Алагъа къарагъан,
Атландыргъан да сиз,
Сууу кетсе, таш къалыр,
Къалабыз кесибиз.

Къалгъандан эсе
Хоншуму кёлю,
Къарнаи эм эгеч,
Кюеу эм келин

Гурушха этсинле,
Урсунла хыртха.
Мен кёлюмдегин
Салмайын артха,

Тюзюн айтайым,
Етюрюк билем:
Хоншуму чыртда
Джанына тиймем.

КЪАРАЧАЙНЫ ДЖЮРЕГИНИ ДЖЮРЕГИ

Къарачайны джюрегини джюреги,
Джюреклеге джылыу берген тамаша,
Октябры накъут-налмаз тереги,
Къобан бла Тебердите джанаша,

Нюр джанаса, тауундукъду хапарынг,
Адам бары сени эсине алгъанча,
Тик таулагъа таб джаранхан шахарым,
Акъ кюмюнге къарасауут салгъанча.

Юйлюлеринг таймай къонакъ алалла,
Тау адетни туудукълагъа юрете,
Къонакъларынг юйю болуб къалалла,
Джанашуларыни сени бла бир эте.

Джылдан джылгъа джылынга джыл къошула,
Сен да ариудан ариу, джандан джан бола,
Заманынгы джибермейини бошуна,
Урунаса. ишинг бандан бан бола.

Кенгеш-оноу этиледи бѣлмейини,
Къарнаш халкъла бары тенгиге тарталла,
Джер джюзюнде сенден ариу кѣрмейини,
Ай да, Кюн да сейирсениб баталла.

УЧКУЛАН

Кюнню тюбю, Джерни башы

Дунияда

Ариулукъну сейир джурту

Учкулан.

Джулдузлагъа тие-тие

Тауларынг,

Джюрегнингде джырлаб келген

Кёк Къобан.

Эки джанынг тизгин-тизгин

Тийреле,

Тукъум-тукъум, бёлек-бёлек

Бёлююб,

Биченликле, таш хушала,

Тёбеле,

Урунууу ёмюр ызы

Кёрююб.

Къалай тазад ёзенинги

Хауасы,

Артыкъсыз да нарат ийис,

Тау эртден.

Бютюн сейир Махар тауну

Гарасы,

Ауругъанны бурун кибик

Сау этген.

Мен да сеин тыбырында
Туугъанма,
Киндигими ахлуларым
Кесгенле.

Сууунг бла санларымы
джуугъанла.
Ешюнюнгде эрке болуб
Есгенме.

Джан-джанынгдан джаныу суула
Къуюла,
Тенгизлеге къошулгъанча
Къобанынг,

Джуртум бла бир иннетге
Сыйына,
Джангы ёмюрге джан салады
Адамынг.

Заман чархны кегейлери —
Емюрле —
Кёзюу-кёзюу келиб-келиб
Кетелле,
Илму билген, ишпи сыйген
Таулула
Бюгюн сенде къууанч джашау
Этелле!

Учкуланны анам кибик
Кёреме,
Туугъанлы да балсытама
Мен аны.
Хурзукну да, Къарт-Джуртну да
Сюеме,
Эгечлерин суйген кибик
Анамы!

Джер джюзюнде сенден ариу
Джер болмаз!
Кюн тюбюнде сенден сейир
Эл болмаз!
Агъач атдан джер беникге
Тюшсем да,
Мени сеннге суймеклигим
Сёл болмаз!

КЪОБАНЫ ДЖЫРЫ

Д ж ы р

Узакъда туруб талпыб келеме,
Туугъан тауларымы тансыкълай,
Терекге, ташха салам береме,
Къууана, тола, къучакълай.

Шекер букъунгу букъула, Къобан!
Кюмюн шоркъангы шоркъулда.
Тансыкълаб келген тансыкъ джашынга
Айт болумунгу, боркъулда!

Ой, суу тазасы Къобанды дейле,
Да джер ариуу Доммайды.
Къайры барсанг да, къайда турсанг да,
Туугъан джерингча уа болмайды.

Джагъаларындаг узакъ болмайын
Джангыдаг къазыкъ урсам да,
Ташынгы джалаб, сууунгу ичиб,
Хауангы солуб турсам да,

Къачан тюшсе да, эсиме тюшсе,
Кёрюрге суйген заманда
Джанил этекли акъ тонлу тауну
Кёре турур кибик хаман да,

Кёкге джерге да тыйыншы болуб,
Сени къатында джашарма.
Насыб ёмюрде зауукъ кёзюуге
Тыйыншы саугъамы къошарма.

РАМАЗАН

Д ж ы р

Аягына миниген, башына бёрк кийген
Къалмай къазауатха баралла,
Анала да джашсыз, къызла да къарнашсыз,
Келинле уа башсыз болалла...

Кёкню къойнун къармай, джерни башын аулай
Дунияны кёрген кёгюрчюн,
Сен Рамазанда келтир бир тюз хапар,
Шо бу джол бир къыйнал мени ючюн.

Кёктюн учуб барыб, излеб аны табыб,
Боллукъса сёлешиб къайтыргъа,
Мен къайдагъысын а билмейме кесим да,
Сагга «былай бар!» — деб айтыргъа.

Украинада, Белоруссияда,
Бессарабияда соруула,
Рамазан бла аны нёгерлери
Аланы биринде болурла.

Кёкде кёк турнаны, сууда суу суусарны,
Джерде джекни кёрген кёгюрчюн,
Сен, Рамазаннга саламымы айта,
Бир къаты къучакъла мени ючюн.

Бу джашау деген а кылай сейир затды, —
Джараусузну джукъгъа санамайд,
Тенг джашлары бары кызауатдадыла,
Тенг кызыларында а салам айт.

Ол да мени сорса, хапарымы айтырса,
Мен да кӛргенингча турама,
Кюндюз ишле бла, кече тюшле бла
Кечине-кечине барама.

Кече тюшомде боркъулдаб, кыайнаб
Къара тенгиз кызыл джанаед,
Ай да анга тюшюб, кӛкню тубан этиб
Кюйюб тауусулуб бараед.

Къара кече болуб, тугуш тубан толуб,
Бир чойре джерде кыалаем,
Мен Рамазанны кӛрюрге термилиб,
Излеб ары-бери бараем.

Сюнгюлери бла кюрениб солдатла
Къарангы кечени чакъдыла,
Айны да Кюню да, мпниб самолетла,
Орунларына такъдыла...

Миллет да джыйылды, дауур да тыйылды,
Кӛк да, Джер да бирча джашнады.
Бу кыан кызауатда хорлагъан джуртубуз
Иш кызауатны башлады.

Къанатлары болгъан дж-нланы арасында
Барындан да огъурлу кёгюрчю!
Къакъ къанатынгы, ант аманатымы
Мен да унутмазма ёлгюрчю.

Чакъты да чалама, дырын да джыяма,
Хорлам кюшобюзню сакълайма,
Бу писемоланы уа джазыудан джазама,
Черге уа адрес табмайма.

Кетген джашларынг къууаныб къайтырла,
Биягъы насыблы Къарачай,
Джангы къууанчынгы джарыгыр джарыкъ Кюн,
Тауларынгы сакълар толгъан Ай.

ЧОШАН

Басындырыб алгъа эркеч
Урмайын,
Кеч болгъанлай сюрюююнгю
Джакъса,
Кече узуну сакълаб, кютюб
Турмайын,
Кюнню ызындан къайры эсе да
Таяса.

Джайлыгъында отлайдыла
Малларынг,
Иесилемей, джоппу болмай
Джайылыб.

Тюрлю-тюрлю хар бирини
Халлары,
Адам кез да таныр кибик
Айырыб.

Кютмесенг да, ала джарый
Болмазла,
Анда-санда бир учханы
Болмаса,
Аны учарын джылла савга
Сормазла,
Ол а не этсин ,заман тюртюб
Къоймаса.

Таг атхынчы, кюнчыкъгъанда
Келиб сен,
Тыгы табмай, къойларынгы
джокълайса,
Джер джюзюне сейир джарыкъ
Бериб, сен
Сюрюу саулай тынчайгынчы
Сакълайса.

Чоллан джулдуз! Атар тагны
Белгиси!
Урунуугъа юлюш къоша
Джашайса,
Эрте туруу, джокълау, кютюу —
Сени ишинг,
Бизни алчы малчылагъа
Ушайса!..

ЧАЛКЪТЫЧЫ ДЖЫНЫШ

Кериуанктыргъан аллында,
Чолпан кёрюндю джерге эиди!
Къаты джукълагъан джыйышга
«Тур-турдан» хапар келгенди.

Джанла хырпыда тизилиб,
Тулпарла вибик чалалла,
Эртден салкында тирилиб,
Джангы дюрюле салалла.

Кёлекке къача, кюн къууа, —
Бир-бири бла келише,
Ариулукъ чача, шор къуя,
Тюшюб келелле эшшге.

Джерни джюлюучю джыйышла,
Чыкъны чыгъарын суймейле,
Джыйыш джорукъгъа сыйына,
Бош замаплары иймейле,

Кюн таякъланы кючюнден
Къургъакъ болдула дырышла.
Джайылыб тюзюню юсюне
Дырын джыялла джыйышла.

Кёлекке къууа, кюн къача,
Къуугъан къачханы ашыра,
Келлик нигирге джол ача,
Чыкъдыла тауну башына.

Замандан сарктыб салктынлыкъ
Езениге, сыртха бѣлюндю,
Кѣкшю ол бирси джанымда
Сюрюучю джулдуз кѣрюндю.

Акъ толгъан айны джарыгъы
Джерге, кѣкге да джетеди,
Джигерлик бла джангырыб,
Джыйын гебенле этеди.

КЕКШЮ ГЕНЮН КЪАКЪДЫЛА

Кѣбден бери кѣкде булут
Ойнайды,
Кѣбден бери джерге тамчы
Таммайды.
Кюн кюйдюрюб, табигъатха
Къатылды,
Джер джарылыб, кысты-кысты
Атылды.

Акъ булутла, боз булутла,
Къарала,
Минги Таугъа джыйылыугъа
Кетдиле.
Бир демлеше, бир келише
Бары ала

Булуг тилде терең кенгеш
Этдиле.

Къургъакължкъгъа джюрекениб,
Тии кысыб,
Тюрсюнлери темир бетли
Болдула.
Ашыкъмайын төгерекни
Чеб тугуб,
Кёк джюзюне тыкъ-тыкълама
Толдула.

Энди болду бютюң сейир,
Тамаша:
Киншейдиле, аджирлеча
Талаша.
Гюрюлдейле, бугъалача
Туруша,
Дюңгюрдейле, къочхарлача
Уруша.

Элигла отну отха
Чакъдыла,
Шыбылала кёкню гёнюп
Къакъдыла!
Булутланы кёзлериндеи
Шырылдаб
Джуммай-джуммай джыламукъла
Акъдыла...

КЪАЧ

Бизни кёкленн тюбюнден
Кетгенли бери джылы джай,
Къобанны сууу кюн-кюнден
Тазадан таза, сайдан сай.

Къатыракъ аяз къагъады,
Чапракъ джаугур джауады,
Заманны базман табагъы
Къынны джанына ауады.

Къышлыкъда джашил алысын
Къырау мыйыккъа салады.
Кюн джылыуну барысын
Кемден кем эте барады.

Къыбыла таба турнала,
Бир тюзеле, бир булгъана,
Кече-кюн демей ётелле,
Къынслауларына кетелле.

Джугъутурла да отлайла,
Къанха эчкиледен тартына.
Кёсюу келгинчи сакълайла,
Бармай алапы къатына.

Бичей ташыгъан ишчиле
Джигерлерине къатыла,
Ташыуулларын джыялла
Фермаларыны къатына.

Джер, сары чачын джашыра,
Акъ гюлмендини атханды.
Суу, залим къынха баш ура,
Мияла кирик къатханды.

БЕРЮ БЛА АГЪАЧ ТАУУКЪ

Мухар бёрю, кьобуз болуб
Харам кьарны,
Джолу болмай, джырыб келе
Терен кьарны.
Терекде уа: «Тыркь-тыркь» — эте
Агъач тауукъ,
Ууакъ-ууакъ чёблей эди
Къуртла табыб.

Мурдар мухар, санаб аны
Бек зауукъгъа,
Ыйлыкъдырыб, былай айтды
Ол тауукъгъа:
— Агъач ашай, ачлыкъ джетиб
Бир ёлмединг.
Бир юй ишлеб, ичине бир
Кирелмединг.

— Сен да кесинг эс билгенди
Малны кьуууб,
Айланаса, кимин ашаб,
Кимин буууб,
Туугъасылы иини табын
Билелмединг,
Сюрюу этиб, аллынга бир
Сюрелмединг, —

Деди тауукъ. Бурнуи тарта
Кетди бёрю.
Эшта, бедииш эте болмаз
Андап бери.

АГЪАЧ КИШИ

Биреу чегетде айлана барыб
Агъач кишиге тубегенинде,
Къоркъууда къалыб, къарыуун таныб,
«Джибер мени!» — деб тилегенинде:

«Юч керти сёз айт да, башлайым», — деб
Эркилик берди чегет неси.

«Алай эт ансы, мен башлайым», — деб
Айтыб тебреди тилекни кеси:

— Мен кёрмегенме сенден эрши джан!..
Не къоркъмагъанма, бююнча, джукъдан.
Экинчи бери джангыз да басмам,
Бююн былайдан бир сау къугулсам!..

Джюрекден чыкъгъан керти сёзлеге
Агъач киши да толу ийнаныб:
«Бар джелунга!» — деб бошлаб къойгъанды,
Аны тюз адам болгъанын таныб.

АЙТЫУЛА

Джел, отха тюше, джанмайды,
Суугъа кирсе да, батмайды.
«Джюр!» — деб чакъырыб джюрюйдю, —
Кесине нёгер табмайды.

Бир джан бир джанны — аджалы,
Аджал кыыхартыр болджалны,
Бир джан бир джанны — дарманы,
Дарман чиркитир аджалны.

Урлукъ салсанг,
Топрагъын билиб сал,
Кече кьалсанг,
Кьонакьбайны соруб кьал.

Кьургьакъ тургъан кьаудан болсун,
Мылы тартхан тоздан эсе,
Ичи толу чьнплеу болсун,
Кьурт ашагъан кьоздан эсе.

«Кёкде илячин учханлыкьгъа,
Ызында ызы кьалмайды».
Суугъа сюнгу сукьгъанлыкьгъа,
Ачыб джара болмайды.

Акъяллыгъа айтханынг,
Ушну гюрбеге къуйгъанча.
Акъялсызгъа айтханынг,
Сууну сюзгючде тыйгъанча.

Заман ашыгъыб атламаз,
Заман эриниб тохтамаз,
Ол чыгын чыкдан тайдырмаз,
Джанны джашаудан тойдурмаз.

Ишим битесе битмесе да,
Умут къалам оџлмасын,
Малым кетесе кетмесе да,
Намыс хазнам джоџлмасын.

Билимсиз адам болумсуз,
Болумсуз адам — орунсуз.

Къойну аманы — чакъмакъ болур,
Джолну аманы — батмакъ болур.

Къысырны бакъсанг — этине,
Саулукъну бакъсанг — сютюне.

Асыл кийим бстли болур,
Аман адам дертли болур.

Кюн джылыу — джерге асыу,
Сёз джылыу — кёлге асыу.

Чегет саулукъгъа магъана,
Саулукъ джашаугъа багъана.

Кёчер болсанг, кёб джатма,
Этмез болсанг, кёб айтма!

Асыл темир тот болмаз,
Арну кылыкъ джокъ болмаз.

Булут джыласа, джер кѳууаныр,
Джер кѳууанса, эл кѳууаныр.

Минги Таудан ариу джокѳду таулада,
Юйлю джаудан аман джокѳду джаулада.

Керекли джюкню — аууру болмаз,
Керекли сѳзню даууру болмаз.

Семен демеклик: Сен-мен — демеклик,
Сен-мен демеклик: сыйын кѳрмеклик.

Сыйламагъан сыйлы болмаз ,
Орун бермеген орунлу болмаз.

Иги нѳгер кыйын джолну тынч этер,
Аман нѳгер эртде кюнню кеч этер.

Сууну тазасы — чыкѳгъан джеринде,
Джюню тазасы кыркѳгъан джеринде.

СЮИМЕКЛИК ТАУНУ ДЖОЛЛАРЫ

I

«Бошбоюн болуб бонадым,
 Банха къайгымы ташладым,
 Бир кёк къаягъа ёнюн салгъанча,
 Бир кыйын ишни банладым!» —

Дегенди джигит суйген кызына
 Биринчи суйген кюнюнде.
 Бир ёнюн сала, бир сыртын тирей
 Ол «кёк къаяны» туюбюнден.

«Таулада тагъай салмасам,
 Тюзде найтон бла бармасам,
 Эки джарылыб ёллюк болурма,
 Мен Акътамакны алмасам!» —

Дегенди джигит суйген кызына,
 Кеси кесине кёл эте,
 Къаясын чача, джашауун ача,
 Суймеклик таугъа джол эте.

«Мин, Акътамагъым, пайтоинга.
Чалыб тутайыкъ къолланы.
Къаяла чачыб, кесим этгенме
Пайтон джюрюк джолланы!» —

Дегенди джигит Акътамагъына,
Эки джюрекни бир эте,
Кеси келечи, кеси тёречи,
Кеси кесине джыр эте.

«Ой, къаядагъы сюлеусюн,
Тюбюнден ёрге ёрлесин,
Минг атлы болуб да биз келгенбиз,
Джюз нёгер алыб тебресин!» —

Дегенди джигит Акътамагъына
Насыб джулдузну тюбюнде.
Эки джюрекни эки къууанчы
Бирге къошулгъан кюнюнде.

«Мин, Акътамагъым, пайтоинга
Сен, къобуз согъа, чайкъала,
Мен да барырма сени сол джанынга,
Сергъанига джууаб къайтара!» —

Деб джырлай-джырлай, алыб кетгенди,
Къызы къагына олтуруб.
Кеси насыбын кеси этгенди,
Этген муратын толтуруб.

II

Мен да чыкыгъанма суюмеклик джолгъа,
Аягъым бекден бек тая.
Мени аллыма да алай тургъанды
Суюмеклик деген «кёк къая».

«Кюн кёкде тохтаб туруп демейме,
Тюбюнден тиреу салмасам.
Келечи бла болур демейме,
Кесим келечи болмасам!» —

Деб, «кёк къаягъа» ёшюн салгъанем,
Келечи болуб кесимден.
Сен болушмайын иш болмазлыгъын
Алалмагъанем эсеме.

Манга болушуб, келечи болсанг,
Ююш этерем джанымдан.
Кимге айтырыгы билмей эсенг а,
Ангылатайым аллындан:

Кесинг джангызлай кюзюге къара,
Анда бир къызны кёрюссе.
Терен къайгыра, ол къызгъа менден
Суюмеклик салам берирсе.

Саламдан сора, тынгылы бола,
Тилемегенлей, буйрукъ бер!
Мен излегенни сен толтур апсы,
Сен излегенни ол этер.

Биз да андан сора, насыблы бола,
Чалыб тутарбыз кьолланы.
Къаяла чачыб, бирден ишлербиз
Сюймеклик таугъа джолланы.

БОЛУШ АНГА

Гокка хаисны кенгден кьрген
Бал чибинча,
Поэт сени эследи эсе
Кьбню ичинде,
Чууакъ кькден джерге тийген
Джарыкъ кюнча,
Ачыкъ сьзюн айта эсе
Сени юсюнгден,

Эсингде тут: ол сен ёеген
Ариу джерде
Сенден сора да гоккала
Болгъанларын,
Мадар табмай экинге да
Былай дерге,
Бир зарлана, бир сукълана
Тургъанларын...

Унутма сен: сюймекликни
Кючю бла

Поэт сени джашауунгу
Джарытырып,
Алыб барыб ёмюрлени
Юсю бла,
Туудукълагъа, тёлюлеге
Танытырып.

Аллай адам сени ызынгдан
Тюшген эсе,
Джашау сени ол сыйгенча
Бичген эсе,
Июр тюрсюнюнг кёз гинджанени
Джабхан эсе,
Излегенини сени юсюнде
Табхан эсе,

Сенсиз насыб кёрмезлигин
Биле эсе,
Сени амалтын тютюнлей
Кюе эсе,
Ахырында ол сёзюне не эсе,
Къысха сёзю, поэт сени
Сюе эсе!..

Былай замаи келиб турмаз
Хамаи санга —
Кесинг бла кенгеш эт да,
Болун анга!

СЕН ДУНИЯ ДЖАНДЕТ БОЛМУКЪ ЭНГ МАНГА

Хан, бир кемени ишлетгенди да,
Былай айтханды, чакъырыб халкъын:
«Сорлугъум барды, тюз джууаб берген
Толусу бла аллыкъды хакъын.

Дунияны юсювде бармыды экен
Мени кемемден багъалы бир джукъ?
Билмеген къауум бан аурутмагъыз,
Билген бар эсе, айтыгъыз ачыкъ...»

Анга тюз джууаб бералмай киши,
Соргъан соргъаны къул болуб къалды.
Сора бир джалчы, кесине базыб,
Ханны къатына бек таукел барды:

— Тюздю, джюйюсхан! Мындан багъалы
Зат болмаз джерни башында, — деди, —
— Алай а кемег джукъ да туююлдю,
Майда джангурну къатында, — деди.

— Сен да тюзге, — деб, хан, къолун тутуб,
Саугъасын берди, джалчыны ашыра.
— Бан бошлукъ!.. — деди, барамта халкъгъа,
Чачылды миллет, ханига бан ура.

«Керти сёз кери кетмейди», — дейле,
Ол тюреюнюм да тапшламаз, онгмаз!

Топуракъ бла Кюн болмасала,
Майда джангурча бир зат да болмаз...

Алай а манга: «Сайла!» — деселе, —
Сюйсенг бу кызыны, сюйсенг аланы,
Сени сайларем, сени берселе,
Джангыдан кириб джаньмы джаны.

Нюр табигъатны магъанасы да,
Ариулугъу да сени юсюнде.
Сен дуния джандет боллукъ энг манга,
Мен да джандетли — сени кючюнде.

ДЖАНМАГЪАН ДЖАН ДЖАНМЫДЫ!

Джангур джауб, кёлтюрюлюб,
Кюн тийиб,
Булутлада нюр джанкылыч
Джашнаса,
Кёрген-кёрген сейирениб,
Эе ийиб,
Ким алай деб, ким былай деб
Башласа,

Мен да кёзлерими кьаты
Къысама,
Ичлеринде сени кёрюб
Къуана.

Айтханыгы джюрегимде
Тутама,
Тюрсюнюнгю негер этиб
Джубана.

Сени бла таныш болгъан
Кюшледе
От джана эд джюрегимде
Кюйдюрюб,
— Ненг ауруйду? — деб сорсала
Тийреде:
— Саума! — дейем, кьоймаз ючюв
Билдириб.

Кёзлеришгден кёзлерими
Алалмай,
Ачыкъ болуб джюрегими
Болуму,
Кёзюм кыйыб, кьоюб кетиб
Къалалмай,
Къайта-къайта тутуучан эм
Къолунгу.

Джанауума джаным не
Боалалмай,
Алгъасатыб алгъан энг да
Онгуму,
Базыб этген муратларым
Толалмай,

Узайтханма кысха барлыкъ
Джолуму.

Андан бери аз болса да
Кёрююм,
Кёрген сайын джангырама,
Кюеме!
Болмаз ючюн джюрек отум
Сериуюн,
Джанаргъа да, кюерге да
Сюеме!

Джанаргъа да, кюерге да
Сюеме.
Бу джашауда джанмагъан джан
Джанмыды?
Сенез насыб табмазымы
Билеме,
Экибизге бир оноуунг
Бармыды?

Меңде туруб, сениге инлеген
Джюрегим
Джарсымазча, умутлагъа
Алданыб,
Кел, этейик ортабызда
Бир бегим,
Ол да, сен да джанар ючюн
Къууаныб.

ЭНТДА

Сен назму кьаламы

Сюймеклик бёлюю!

Нек мыдах этесе,

Чапырмай кёлюю?

Сен кесинг тюлюесе,

Мени поэт этген?

Мендеги джюрекни

Сюйгенингча джекген?

Ол менде турса да,

Ишлегени — сапга.

Сейирди тёзгенинг

Бир эе бёлмей апга?

Сен кьайгыны берсенг,

Бермейсе ёлчелёб:

Энтда биягьылай,

Джукьусуз кечеле!

Энтда биягьылай

Ол атмазлыкь тангла,

Энтда биягьылай

Ачылмаз тубанла,

Энтда биягьылай

Ышаныу, термилиу,

Энтда биягьылай

Талшыныу, эмилиу!

Келиб бетленесе да

Емюрюмю ингири,

Тохтарыкь туююлма

Мен сенден тюнгулюб...

СУРАТДА СУРАТ

Джесир джюрек, эркин джан,
Учунган санла
Кёкге тансыкъ къушлача,
Галыйла санга.

Баргъан джолум тардан тар,
Тайгъакъдан тайгакъ
Болеа да, мени барама
Ол джолну сайлаб.

Миниген тауум тикден тик,
Мийикден мийик,
Умут байлыкъ кёбден кёб,
Тул-тулбан кибик.

Умутланы кючюне
Турсам да ышаныб,
Саулугъуму кюн-кюнден
Аманга таныб,

Джюрегими суратын
Алдырдым барыб,
Анга къарай, врачым
Кёргюздю ышарыб:

«Джюрекде зат суратха,
Ма, тюпноб турад,
Ма, джюрекин аурууу,
Ма, тиширыу ат.

Ма, суратда сураты
Сюйюлген джанны.
Сен сау боллукъ тюйюлсе,
Табхынчын аны.

Олду джюрек аурууунг
Джан дарман да ол, —
Олду насыб джулдузунг,
Аны ызындан бол!..»

ЕМЮРГЕ УНУТУБ...

Д ж ы р

Тау, тюеча чегелеб,
Алаша болса,
Сора, сени миндириб,
Ызына турса,

Таудан мийик чыкъсанг да
Айгъа, джулдузгъа,
Боюн буруб къарамай
Бир деб бир кызгъа,

Алдан алгъа учуна,
Ергеден ерге,
Къыйналсам да, ерлерем
Сен болгъан джерге...

Джазыу джардан атса да,
Сормай кесиме,
Ууахтыны шынкъарты
Джанса да юсюме,

Елюмню келечиси
Келсе да джаннга:
«Тёнгек сени, джан мени!» —
Десе да манга.

Джюрек тохтай турса да,
Аджал джунчутуб.
Сен сёленсенг, мычырем,
Елюрге унутуб!..

Джырласанг а, къобарем,
Аджалны хорлаб.
Сора мен да башларем
Къошулуб джырлаб...

ДЖАНГЫЗ ОЛДУ

Бек кёл анаб инлегенди
Сени табигъат.
Болмагъанды дунияда
Сенден сейир зат.

Сени юсюнде танытханды
Ол усталыгъын.

Тюрсюююнге келишеди
Ариу кылыгынг.

Кылыгынгы тутуругъу:
Акылынг, эсинг.
Сен ушагъан, санга ушагъан—
Джаб-джапгыз кесинг!

Санга дери джанаб тургъан
Кёб ариуланы:
Боюнчакъны, Акътамакъны
Эм банхаланы

Къадар джокъдан бар этгенди,
Аямай кючюн,
Сени сейир джаратыргъа
Юренир ючюн.

Джокъланы бар этгенликге,
Табигъат-къадар,
Барланы джокъ этмезге уа
Билмейди мадар.

Аны бняген постлелле
Эталлыкъ аны.
Ма, сёз ючюн. ал да къара
Сен Зухураны.

Поэт кёрмей, къадар кылылы
Къалса эди ол,

Унутулдукъ болур эди,
Анга ажымсыз бол!

Джан джюрекге тыйыншлыды,
Джюрек да джаннга.
Сен поэтге тыйыншлыса,
Поэт да санга.

Олду сени аджалмадан
Керги джакъларыкъ.
Олду сени ёмюрлеге
Къызлай сакъларыкъ.

Олду сени болумунга
Бераллыкъ багъа,
Олду сени таныталлыкъ
Кёб туудукълагъа...

Дагъыда джан аурутуб, бир
Айтырым санга:
Сорунг кесинг кесинг бла,
Сагъын эт анга:

Бир да ийнанма поэтлени
Ант сёзлерине.
Тюрсюнюнгю изле аланы
Сакъ кёзлеринде.

Излегенинг кимде чыкъса,
Иги бол анга:
Джангыз олду насыб юлюнг
Джашауда санга!

НАКЪУТ-НАЛМАЗ

Джюреклени джан дыггысы
Накът-Налмаз!
Сен болмасанг, сенден сейир
бир зат болмаз.
Нюр джанаса, джарытаса
төгереки.
Табигъат сени кесине
нөгөр этди.

Сюйген сени кёб болса да,
билген джангыз.
Сына!.. Уна.. Джангыз аны
этме сансыз.
Сюйген сени кёб болса да,
сыйларыкъ бир.
Сыйламагъан сыйлы болмаз,
аны да бил.

Нюр джарыгъынг хар кимге да
тиед сени,
Кёрген бары ол себебден
сюед сени.
Мен да сюйдюм, джюрек отум
джанад кенгде:
— Джууукъ кел!—деб айтсанг эди,
санаб тенгнге!..

Алтын кюнню кюн таягъы
Накьут-Налмаз!
Джылытмасанг, кьуру джарыкъ
Себеб болмаз.
Джылыт мени джазынг бла,
Кел чагъайыкъ!
Насыб таба атланыргъа
онг табайыкъ.

Насыбымы тутуругъу
Накьут-Налмаз!
Битим болмай, кьуру чагъыу
Керек болмаз,
Джылыт мени джайынг бла,
Кел битейик!
Экибиз да джолубузну
Бир этейик!

КЪАРА КЁЗЛЕ

Д ж ы р

Джаным-тиним къара кёзле,
Туугъанлы да, ёлгюнчю да.
Хапарларын эшитгенлей,
Иленигем, кёргюнчю да.

Кёзлеринги кёргенли уа —
Джаным джесир энди алагъа.

Татлы бушуу пёгер болуб,
Терен сагъын тюндю арагъа.

Булбул джырлай тамагъында,
Нюр тёгюле кёзлерингден.
Джылыу ура джюрегиме
Тюрсюнунгден, сёзлерингден.

Къара кёзле — джаным-тиним,
Булбул ауаз — тюшюм-тюшюм.
Эшитирге, кёрюрге да
Термилеме кечем-кюшюм.

Джарытмайды, джылытмайды,
Умут отум джанганлыкъгъа,
Насыб джуддуз джукъу арада
Емюр ётюб барганлыкъгъа.

Тюшюм-тюшюм — булбул ауаз!
Джаным-тиним — къара кёзле!
Сагъайтыгъыз джуддузumu, —
Борч салмайма андан ёзге...

КЕСИМ ЭТЕРЕКМЕ СЮТЮМЮ

Д ж ы р

Ол джана келиб джукъланган отуму
Джилтини бошалыб къалгъынчы,
Ол джана келиб джукъланган отума
Биреу тамызыгъын салгъынчы.

Ол джана келиб джукъланиган отуму
Этда бир ышырыб кёрлюкме!
Джюрюрюк джолларым бегиб кьалмаз ючюн,
Джюрютген джавымы берликме.

Ол джана келиб джукъланиган отума
Аямай саллыкьма тамызыкь.
Этда ышырлыкьма, этда «уф!» дерикме,
Этда джаңдырлыкьма тамызыб.

Ол джана келиб джукъланиган отуму
Сууб кьалгынчышига кёмюрю,
Джаңдыргъан да этиб, джылыниган да эте,
Джукълатмай турлукьма ёмюрюм.

Ол джана келиб джукъланиган отуму
Чыгыб турур ючюн тютюню.
Кесим даучу болуб, кесим шагъат болуб,
Кесим этерикме сютюню.

КЕСИНГИ ТИЛЕЙМЕ КЕСИНГДЕН

Д ж ы р

Къуру картха къараб сени джауунг кьалсын,
Къарагъанынг сайын джангыра,
Сени да кёрюрге ким бир таба болур,
Ай бла Кюнден сора, сонгура?

Къуру картха къараб мев кесим турама.
Къарагъаным сайын толама.

Кюи тийсе да, Кюинге, Ай чыкъса да, Айгъа
Сени саулугъунгу сорама.

Бир зарланады, бир сукъланады,
Бир тынгылы джууаб табмайма.
Кесинден ариуну киши да онгеунмайды,
Джарандырыб хапар айтмайла.

Мен да бир ёморию ётдиорюб барама,
Джангыз сени сюйюб, джаратыб.
Кесинги кимлеге джоралаб тураса,
Мени къуру картха къаратыб?

Джюрегиме бушуу салаллыкъ болмазса,
Насыбымы джерге джутдуруб?
Кесинг банхалагъа бараллыкъ болмазса,
Манга къуру картны тутдуруб?

Сюйгеним да сенсе, сюерим да сенсе,
Джашарыкъ да сенсе эсимде.
«Хо!» — дегиден банха джууаб сакъламайма,
Кесинги тилейме кесингден.

ТЫЙЫНЦЛЫ

Джангур джайгъа тыйынцлы,
Къар а — кышха,
Джанг, къыз тойгъа тыйынцлы,
Къарт—ныгъышха.

Мийюз бууга тыйыншы,
Къанат—къазгъа.
Чабакъ сууга тыйыншы,
Джелек — джазгъа.

Кийик тауга тыйыншы,
Тюе—тюзге.
Напыкъ джайгъа тыйыншы,
Дугъум — кюзге.

Булут кёкге тыйыншы,
Тубан—джерге,
Белги чекге тыйыншы,
Амма — терге.

Ай кечеге тыйыншы,
Чолпан — тауга,
Сев а мауга тыйыншы,
Мен да сауга!

МАГЪАНА

Адамлада бир насыблы
Табар аны:
Хар бир ишге къарыу берген
Магъананы.

Кимле бла келе болур
Ушагъы аны?

Кимге болур, кеге болур
Ушагъаны?

Ким джаныра болур менден
Ташагъа аны?
Табармамы, къайда болур
Джашагъаны?

Бу оюмлашы тенгизинде
Бата, джюзе,
Кёргеними, билгеними
Сора, сюзе,

Табханымы бир-бирине
Тагъа, тизе,
Табарма деб мурат эте,
Умут юзе,

Айланама излей-излей,
Излей-излей,
Этген къастым муратыма
Тюше-тюзлей.

— Магъана — ол бир эмлик,
Майна! — делле, —
Аны тутар къарыу сенде
Къайда? — делле.

Кёзюм кёрдю, таргъа тыйдым,
Ычхындырдым,

Джюрегими андан да бек
Учундурдум.

Юркютмесем, джибермесем,
Энди узакъгъа,
Тюшюралсам, дейме аркъанга,
Не тузакъгъа.

Кел, магъана! Ийил мени
Айтханыма,
Кийиксеме, сал бойнунгу
Аркъаныма.

Мен сау болуб, муратыма
Джетмей къоймам,
Джырларыма сени нёгер
Этмей къоймам!..

БАШЛАРЫ

Джырым 3

I

Ленини туугъаны	4
Ленини сабий эмда школ джыллары	7
Ленин Шушен элде	18
Къанлы ыйых кюн	25
Ёмюр	29
Джюрек	30
Джанымдан да багъалы	32
Зыраф кюнюм озмасын	33
Келишейик	34
Ашыкъмай кел	35
Захра	37
Эки эгеч да кетмейдиле аны эсинден	38
Къайгъыбек	41
Муратына джете болур	46
Адамлыкъ	47
Атланган аякъ	47
От хоншула	48

Қъарачайны джюрегини джюреги	51
Учкулан	52
Қъобанны джыры (джыр)	54
Рамазан (джыр)	56
Чолпан	58
Чалкъычы джыйын	60
Кёкню гёнюн къакъдыла	61
Қъач	63
Бёрю бла агъач тауукъ	64
Агъач киши	65
Айтыула	65

II

Соймеклик таупу джоллары	70
Болуш анга	73
Сен дуння джандет боллукъ энг манга	75
Джанмагъан джан джанмыды?	76
Энтда	79
Суратда сурат	80
Ёлюрге унутуб (джыр)	81
Джангыз олду	82
Накъут-Налмаз	85
Қъара кёзле (джыр)	86
Кесим этерикме сютюю (джыр)	87
Кесинги тилейме кесинген (джыр)	88
Тыйыншлы	89
Магъана	90

ИБ 616

Семенов Азрет Исмаилович

ВЕК

Стихи

На карачаевском языке

Редактор А. П. Кубанов
Обложка художника Ю. Б. Карасова
Художественный редактор М. П. Бергник
Технический редактор М. Ф. Перепада
Корректор К. А.-К. Салпагарова

Сдано в набор 10-VII-1978 г. Подписано в печать 6-II-1979 г.
Формат 60x90^{1/32} Бумага типографская № 1.

Печ. л. 3. Уч.-изд. л. 3,27.

Заказ № 3282. Тираж 1 200 экз. ВУ 84525. Цена 35 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства,
Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.

Карачаево-Черкесская укрупненная типография,
Черкесск, ул. Первомайская, 47.

С 30

Семенов А. И. Век. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства, 1979.

96 с.

Главными темами произведений, вошедших в сборник, являются Великий Октябрь, дружба народов, социалистическая Отчизна, мирный труд советских людей. Стихи о любви, о глубоких человеческих переживаниях — одни из лучших в книге. Самобытная образность, подлинное мастерство характеризуют поэзию А. Семенова.

С (карач.) 2

С 70403—58—79 61—79

М 159 (03)—78

